

טבת התשע"ז

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

משה במדן

לפרשת שמות (על פי שיעורים של הרב יאיר קהאן והרב משה ליכטנשטיין)

אנו נתמקד בתקופה זו, בניסיון להבין מה קורה למשה ב"ימים הרבים", ובמשמעותה של השתיקה המשונה של התורה בהקשר זה. לפני כן, נפנה את תשומת לבנו לתופעה דומה ביחס לדמותו של אברהם אבינו.

אף אברהם מתגלה לעינינו במלוא הדר בגרותו, לאחר שנהיה ל"אברהם העברי", בחיר ה', לאחר שמכיר בקב"ה כבורא השמיים והארץ וקורא בשם ה'. כמובן שאנו חפצים לדעת איזה תהליך הביאו לאמונתו - אך גם כאן, התורה שותקת. אולם גם אם הכתובים אינם מבחינים בין משה לאברהם בהקשר זה, גישת המדרש בשני המקרים שונה לחלוטין. לגבי משה ממשך המדרש את מגמת ההסתר, ואילו לגבי אברהם - המדרש מרחיב בתיאור עלילותיו ומעשיו באור כשדים ובחרן.

ונשאלת השאלה: מדוע המדרש בונה "פרופיל רוחני" מפורט לאברהם בן תרח הצעיר, ולא למשה בן עמרם? לדעת הרב משה ליכטנשטיין, התשובה נעוצה בהבדל בסיסי ביחס לתקופה הלא ידועה בחייהם, כמשתמע מהפסוקים עצמם.

לפני הופעתו של אברהם הבוגר - איננו יודעים עליו מאומה, אך מרגע הצגתו בפנינו - ישנו תיאור רציף ומתמשך של מעשיו וחייו. המדרש "ממלא" את פרטי חייו של אברהם הצעיר, כיוון שהתורה מתעלמת מתקופה זו כליל. לא כן במשה. כאן, התורה אינה שותקת בראשית ימיו, אלא באמצעם. התקופה שלגביה שותקת התורה איננה לפני מסגרת הסיפור, אלא באמצעו. לפיכך, עלינו להבין ש"היעלמותו" של משה היא חלק מהנרטיב עצמו. המחסור באירועים הראויים לציון - הוא אירוע ראוי לציון בפני עצמו. שתיקת הכתובים הינה ביטוי לחיי ההתבודדות של משה בשנותיו במדן. אם כן, "חוסר הסיפור" הוא הסיפור, ועל כן המדרש אינו טורח "למלא פערים" - הסיפור מובא במלואו.

לדעת הרב משה ליכטנשטיין, מראשי ישיבת הר-עציון, בחינה מדוקדקת של הפסוקים מלמדת שהתבודדותו של

פרשת שמות מציגה את הדמות המרכזית בתורה, משה רבנו. התורה מאריכה בפרטי לידתו ואף מספרת על ילדותו כנסיד מצרי באמון פרעה, עם מודעות לשורשיו העבריים. הביוגרפיה המקראית ממשיכה לתאר כיצד יצא משה מהארמון אל אחיו וראה בסבלותם, וכן מספרת על נסיבות הרצח שביצע משה במצרי, מעשה שאילץ את משה לברוח אל מדן. בנוסף, מספרת התורה על משה בהגיעו למדן, כיצד הושיע את בנות יתרו מהרועים, השקה את צאנו והתחתן עם צפורה בת יתרו.

1. שמות ב', ט"ו-כ"א:

וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲה אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה, וַיִּבְקֹשׁ לְהַרְג אֶת-מֹשֶׁה; וַיְבַרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲה, וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ-מִדְּוָן וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּאֵר. טו וַלְחָן מִדְּוָן, שֶׁבַע בָּנוֹת; וַתְּבַאֲנָה וַתְּדַלְּנָה, וַתִּמְלֶאנָה אֶת-הַרְהָטִים, לְהִשְׁקוֹת, צֹאן אֲבִיהֶן. יז וַיִּבְאֹו הָרְעִים, וַיְגַרְשׂוּם; וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיּוֹשְׁעֵן, וַיִּשְׁק אֶת-צֹאֲנֵם. יח וַתְּבַאֲנָה, אֶל-רַעֲוֹאֵל אֲבִיהֶן; וַיֹּאמְרוּ, מִדְּוֵעַ מִהֲרַתָּן בֵּא הַיּוֹם. יט וַתֹּאמְרוּ--אִישׁ מִצְרִי, הִצִּילֵנוּ מִיַּד הָרְעִים; וְגַם-דָּלָה דָּלָה לָנוּ, וַיִּשְׁק אֶת-הַצֹּאן. כ וַיֹּאמְרוּ אֶל-בְּנֹתָיו, וַאֲנִי; לָמָּה זֶה עָזַבְתָּן אֶת-הָאִישׁ, קְרָאן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם. כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, לְשִׁבְתָּ אֶת-הָאִישׁ; וַיִּתֵּן אֶת-צִפְרָה בְּתוֹ, לְמֹשֶׁה. כב וַתֵּלֶד בֶּן, וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ גִּרְשֹׁם: כִּי אָמַר--גֵּר הָיִיתִי, בְּאֶרֶץ נְכָרִיָּה.

אולם בנקודה זו עוצרת התורה, וכאילו מדלגת קדימה בזמן. הפעם הבאה שאנו פוגשים את משה היא במראה הסנה, בהיותו בן שמונים שנה. על אף ריבוי הפרטים בתורה אודות חיי משה, נפער בפנינו חור ביוגרפי של כששים שנה.

כמובן, שהתורה לא באה לתעד היסטוריה או ביוגרפיה, ולכן אין להתפלא על העדר פרטים רבים שאינם רלוונטיים לנרטיב המקראי. ובכל זאת, מחיקת כל קורות השנים הללו מעוררת תהייה, בוודאי לאור הפירוט הרב בזמנים האחרים, וההנחה המסתברת ששנים אלו היו משמעותיות בהתפתחותו הרוחנית של משה.

אירוע זה מגביר את תסכולו: גם ברמה האישית, ולא רק בין עמים - החזק רודה בחלש, ואין קיום לצדק. ממעמקי נפשו הדואבת, משה בוחר בקיום של התבודדות. הוא עוזב את הבאר התוסס באנשים, ובוחר בקיום בתא המשפחתי בלבד. "וינהג את הצאן אחר המדבר" - רחוק מחברה אנושית, "ויבא אל הר האלוהים חרבה". הסתגרותו במדבר מובילה את משה למציאת ה'. לא בחברה אנושית מושחתת ואכזרית ימצא את ה', אלא במדבר. רק שם ימצא סיפוק רוחני. חולפות השנים. משה מחפש את אלוהי האמת והצדק, עובדו במדבר ועולה במדרגות הרוחניות. "ויהי בימים הרבים ההם..." אך כל סבלם של בני ישראל נעלם מעיני משה.

2. ומסביר הרב משה ליכטנשטיין:

משה יצוה בסנה להניח בצד את דאגותיו הקיומיות האישיות, ולצלול לתוך מהלך היסטורי, תוך התמסרות וחוסר-אנוכיות אין-קץ, מתוך אמונה ביכולת האדם לשנות את המצב הקשה שבו הוא מוצא את עצמו. הקב"ה קורא אליו לפעול כדי להשיע את העם המשועבד, אף אם העם חסר-יכולת להלחם נגד משעבדו. כל מטרת הסנה הבווער היא להוציא את המנהיג-הנביא מתוך קיומו המתבודד ולהחזירו למערך ההיסטורי-הלאומי. ממרומי הר האלוהים, נדרש האדם לרדת למעמקי הסנה, וכשם שאלוהי אברהם, יצחק ויעקב רואה לנכון להסיר את שכנתו, כביכול, מכסא כבודו להציל את עמו, כיוון ששמע את צעקותם וידע את מכאובם, כך שומה על עבדו הבשר-ודם לנהוג בהתאם.

משה מלך כוש

למען האמת היעדר שנים אלו הצית את דמיונם של רבים, והצמיח ז'אנר של סיפורים העוסקים בהרפתקאות שונות שהיו למשה אחרי שברח מפרעה, טרם הגיעו למדין. כך, יש שייחסו למשה את המצאת האלף-בית. על פי אחרים, משה לימד חוכמה לפילוסופים היוונים הראשונים.

הסיפור המפורסם ביותר הוא המופיע ב"דברי הימים של משה". על פי המסופר שם, לפני הגיעו למדין ברח משה לכוש, שם מונה למלך, וכן סייע בדיכוי מרד שהוסת על ידי בלעם הרשע. לפי מקור זה, משה מלך בכוש ארבעים שנה. יש מפרשים שציטטו מסיפורים אלו, בעיקר כדי להסביר אודות "האשה הכושית אשר לקח" (במדבר י"ב, א). חלק מהסיפורים הללו אפילו מצאו את דרכם לילקוט שמעוני.

למרות שסיפורים אלו מרתקים ביותר, הם נראים כבדיוניים לחלוטין. לכאורה, לסיפורים אלו אין שורש במקרא או במסורה.

משה באה בעקבות משבר, שגרם לו לברוח למדבר ולהתעטף בשתיקה. מהו משבר זה? מהם גורמיו ותוצאותיו?

כדי להשיב על שאלה זו, עלינו לחזור למצבו הרוחני של משה קודם בריחתו ולמה שעבר עליו. התורה מספרת שני סיפורים על משה קודם מנוסתו: הראשון הוא הריגת האיש המצרי המכה את העברי, והשני - מפגשו עם "שני העברים הנצים". דמותו משתקפת בשני סיפורים אלו כבעלת חוש מוסרי מפותח, שאינה יכולה לסבול ביטויים של אי-צדק. זאת ועוד: משה אינו מסתפק בכעס מוסרי גרידא, אלא הוא חייב לפעול, ומייד! משה מנסה לתקן את הרוע, ואינו סובל את קיומו. אם ישנו אי-צדק, מצד עברי או מצרי - עליו להתבטל מייד. דמות זו ראויה לציון, לאור רקעו של משה. משה גדל בארמון המלוכה, ללא חשיפה לסבל, למחסור או לאי-צדק - לא כלפי עצמו, ולא כלפי אחרים. המפגש בין נפש אצילית ורגישה לבין העולם האכזר - הוא הגורם למשברו של משה. חשיפתו הראשונה לסבל של אחיו, גורמת לו להבין את מצוקתם. ביום הראשון, משה מגיב מייד לאי-הצדק אותו הוא פוגש - ללא שאלות, ובלהט קנאי ומוסרי. אך הדבר אינו כה פשוט: "ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויד את המצרי". בנקיטת צעד זה, משה מתייחס למציאות היסטורית קשה: כיחיד, הוא אינו יכול לפתור את בעיית הרוע בלי לוודא שאין סוכני-השלטון בסביבה. הצדק והמוסר אינם יכולים לפעול כאשר זרועו הארוכה של הרשע חולשת עליו. עצם ההכרה במציאות זו זורעת אצל משה את תחילת המשבר, אך בשלב זה, משה עדיין מאמין שהמצב ניתן לתיקון. המשבר הולם בו במלוא עוצמתו למחרת - רק אז משה מבין את מלוא חומרת האתגר הניצב בפניו ואת הקושי שבהשגת צדק עלי אדמות. משה מבין שלבני ישראל אין שום רצון או יכולת להתקומם מול המענים אותם, ואפילו רבים בינם לבין עצמם. בני ישראל אינם מעלים בדעתם אפשרות לשחרור מעול העבדות ולמרידה בצר האכזר. אם ביום הראשון משה האמין שמעשיו יעוררו את אחיו לפעולה - למחרת הוא נוחל אכזבה קשה. משה נואש, חסר-אונים, ומתקרב לקריסה לדיכאון עמוק. הוא מפנה עורף לאחיו, ואינו מרגיש אחריות לדאוג לגורלם של אלו שאינם דואגים לעצמם. משה עודנו צעיר: אם מאמציו אינם מעלים פרי מייד - יאוש ותסכול מחליפים מהר את הקנאות והלהט המוסרי. אישיותו של משה אינה כזו המכירה במציאות קשה אך אינה מתייאשת מתיקונה על-ידי קרב קשה, ארוך ועיקש, ללא נצחונות-הרף. כמו כן, משה אינו מסוגל לחוש אמפטיה ורחמים כלפי החלשים השבורים בנפשם.

אך הסיפור עוד לא נגמר. במדין מגלה משה שוב רגישות מוסרית וחסד כלפי בנות יתרו המגורשות ע"י הרועים.

הדברים מתמיהים עד מאוד. על פי המדרש, משה התחייב למסור את בנו הראשון לעבודה זרה. והשאלה המתבקשת היא, מה גרם לרבותנו זכרונם לברכה להאשים את משה בהאשמה כה חמורה, לכאורה ללא בסיס? כיצד יכלו אפילו להעלות על דעתם שמשה רבנו, אב כל הנביאים, הסכים שבנו הבכור יהיה לעבודה זרה? האם המונח "נכריה" כה חד משמעי?!

נתבונן בפסוקים בתחילת פרשת יתרו, אותם באה האגדה לדרוש.

7. שמות י"ח, ג'-ד':

"ואת שני בניה אשר שם האחד גרשום כי אמר גר הייתי בארץ נכריה: ושם האחד אליעזר כי א-להי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה"

מסתבר, שהביטוי "ארץ נכריה" מתייחס לארץ מדין, אליה ברח משה. לכן, יש לתהות מדוע קרא את בנו הבכור על שם גרותו בארץ מדין, ואת בנו השני על שם הצלתו מחרב פרעה שקדמה לה. כמובן, אין אנו מצפים שאדם יבחר שמות לבניו דווקא על פי סדר כרונולוגי. אך עדיין יש מקום לתהות אם קריאת השמות משקפת משהו על התקופות השונות בחיי משה.

הרב יאיר קהאן מציע שקריאת שמו של גרשום היא ביטוי למצבו הנפשי של משה בתקופה בה גר במדין. ייתכן, שבתקופה הזאת משה ראה את עצמו כלא יותר מאשר פליט שהצליח לברוח ממצרים, בעיניו, כך נראה, הבריחה לא הייתה הצלה, כי אם גלות. ואכן, משה נאלץ לברוח ממצרים כדי להתחמק מגור דין מוות. באותה עת, היה משה מנותק גם מאחיו העבריים וגם מהחצר של פרעה בו גדל. נע ונד היה, ללא שורשים. גר בארץ נכריה.

בתקופה זו, לא היה למשה איזשהו בסיס לתקווה שיוכל לחזור לאחיו אשר במצרים ולשורשיו העבריים. יתרו הסכים לאמץ את הנווד הזה, ובתגובה "ויואל משה", משה התחייב לשבת עם יתרו בשבועת האלה. בדברים אלו אין שום רמז לחסרון באמונה של משה, בכל זאת נראה שבמשך בערך ששים שנה, משה חי בתחושה שהוא נכרת מתוך בני ישראל ושאינו שום דרך חזרה.

אנכי א-להי אביך

8. ואז מגיע מעמד הסנה (שמות ג', א'-ו'):

"ומשה היה רועה את צאן יתרו חותנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבוא אל הר הא-להים חורבה: וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל: ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה: וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו א-להים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני: ויאמר אל תקרב הלום של עלריך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת

3. כבר כתב האבן עזרא (אבן עזרא שמות ב', כ"ב):

"ואשר כתוב בדברי הימים דמשה אל תאמין. וכלל אומר לך, כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו, ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה"

[אולם, עיין בפירוש הראב"ע במדבר י"ב, א' ובפירוש הרשב"ם שם]

אין בכוונתנו לעסוק בסיפורים אלו, וגם לא להמציא סיפורים חדשים במקומם. בשיעור השבוע ננסה לחפש רמזים בתורה עצמה, היכולים לעזור לנו להבין קצת מה עבר על משה בתקופה זו.

ויואל משה

על פי פשוטו של מקרא, משה הגיע למדין מיד אחרי בריחתו ממצרים. אם כן, רוב אותן ששים שנה, משה היה רועה את צאן יתרו חותנו. התורה מתארת תקופה זו בפסוק הבא (שמות ב', כ"א):

"ויואל משה לשבת את האיש"

המונח "ויואל", נדיר למדי במקרא, וניתן לפרש אותו בדרכים שונות. לפי תרגום אונקלוס, הכוונה היא לרצון. במילים אחרות, משה רצה לשבת עם יתרו. אולם, בתנ"ך מצינו "ויואל" שפירושו התחייבות על ידי שבועה.

4. שמואל א' י"ד, כ"ד':

"ויואל שאול את העם לאמור ארוור האיש אשר יאכל לחם עד הערב"

וכך הבינו חז"ל, שמשה התחייב לשבת עם יתרו בשבועת האלה.

5. נדרים סה ע"א':

"אמר לו במדין נדרת לך והתר נדרך במדין, דכתיב ויואל משה, אין אלה אלא שבועה, דכתיב ויבא אתו באלה" אמנם, גם אם נאמר שאכן מדובר בשבועה, משמעות שבועה זו איננה ברורה די הצורך. ישנו מדרש המתייחס לשבועה זו, אך דברי המדרש סתומים. על הפסוק "אשר שם האחד גרשום כי אמר גר הייתי בארץ נכריה" (שמות י"ח, ג').

6. מעיר המדרש (מכילתא יתרו):

"ר' אלעזר המודעי אומר, בארץ נכריה (נכר י-ה). אמר משה, הואיל וכל העולם עובדי עבודה זרה, אני אעבוד למי שאמר והיה העולם. שבשעה שאמר משה ליתרו, תן לי צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו, קבל עליך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה, אמר לו מהו, אמר לו בן שיהיה לך תחלה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים, וקבל עליו. אמר לו השבע לי, וישבע לו, שני ויואל משה. אין אלה אלא לשון שבועה ויואל שאול את העם לאמר... לפיכך הקדים המלאך להרוג את משה, מיד ותקח צפורה צר ותכרות את ערלת בנה וגו' וירף וגו' "

חתן דמים אתה לי: וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות"

לדעת מפרשים רבים, פסוקים אלו מתארים את מילת אליעזר שנולד לאחר חזון הסנה. אולם, לפי המכילתא, מדובר על מילת גרשום.

11. כך נאמר בתרגום המיוחס ליהונתן (כתר יהונתן):

"ויהי בדרך בבית המלון ויפגוש בו מלאך של ה' ויבקש להרגו מן בעבור גרשום בנו שלא היה מהול על ענין יתרו חמיו שלא נתן [עזב] למולו אך אליעזר היה מהול בתנאי שהתנו ביניהם"

כלומר, בעוד אליעזר נימול מיד. גרשום שנולד שנים קודם עוד לא נימול. התרגום מציין כסיבה לכך את התנאי שעשה משה עם יתרו. אולם, נראה שיש גם מקום לציין את הבדל התקופות בחיי משה. גרשום נולד בתקופת ויואל משה לשבת את האיש, כאשר משה היה נע ונד, גר בארץ נכריה. לעומתו, אליעזר נולד אחרי מראה הסנה, אחרי שה' א-לוהי אביו התגלה למשה ושלחו חזרה לבני ישראל. הבדל זה משתקף, מסתבר, גם בשאלת ברית המילה של כל אחד מהם.

מלבד פרשת שמות ותחילת פרשת יתרו, אין אזכור מפורש של בני משה. הדבר בולט במיוחד כאשר התורה באה לייחס את אהרון ומשה בפרשת וארא (פרק ו'). בפרשייה זו מפרשת התורה את כל זרע אהרון, אך איננה מזכירה את בני משה. גם בפרשת פינחס, כאשר התורה מציינת את פקודי הלוי, יש פירוט של בני אהרון, וגם שם ניכרת התעלמות מבני משה (במדבר כ"ו, נ"ז-ס"א).

ההשמטה הבולטת ביותר היא בפרשת נשא.

12. במדבר ג', א'-ב':

"ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני: ואלה שמות בני אהרן הבכור נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר"

התורה פתחה בתולדות אהרון ומשה, וסיימה בבני אהרון.

13. קושי זה בולט כל כך, עד שהביא את רש"י לפרש (רש"י שם):

"ואלה תולדות אהרן ומשה - ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה, לפי שלמדן תורה, מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו"

רש"י מסביר רק מדוע נקראו בני אהרון תולדות משה, אך אינו מנמק מדוע התורה השמיטה את הבנים הביולוגיים של משה.

ניתן להציע מספר נימוקים להשמטות אלו. לאור האמור, ניתן להציע שבני משה המוגדרים כ"שני בניה" של צפורה אשת משה (שמות י"ח, ג'), נולדו לפני שצפורה התגיירה. לכן, על פי דין לא היתה להם קדושת לוי. בהקשר זה, יש לציין פסוק מעניין בדברי הימים.

קודש הוא: ויאמר אנכי א-להי אביך א-להי אברהם א-להי יצחק וא-להי יעקב"

ההתגלות הא-להית בסנה היתה חשובה ומכריעה ביותר. ברמה הלאומית, כמובן, בהתגלות זו נתבשר משה, ודרכו בני ישראל, כי הקדוש ברוך הוא ראה בעניים, ושולח את משה להוציאם ממצרים. אולם, גם במישור הפרטי, נבואה זו גרמה למפנה חד בחייו ובתודעתו של משה. הקדוש ברוך הוא מינה את משה לחזור לאחיו אשר במצרים, ללכת אל פרעה כדי להוציא את בני ישראל. אחרי ששים שנה של גרות בארץ נכריה, משה יכול, סוף סוף, לשוב אל שורשיו.

הנבואה בחורב לא רק נתנה למשה כיוון חדש בחייו. אלא גם גרמה לו להעריך מחדש את משמעות אירועי העבר. חזון הסנה איפשר למשה להסתכל מחדש על מה שפעם היה נראה לו כבריחה וכגלות, ולהבין איך כל זה היה יד ההשגחה. רק אחרי הסנה, כאשר הקדוש ברוך הוא התגלה אליו כ"א-לוהי אביך", משה היה מסוגל להבין **"כי א-להי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה"**.

גרשום ואליעזר

לכן לדעת הרב יאיר קהאן, השמות של שני בני משה משקפות תקופות שונות בחייו. גרשום נולד בתקופת "ויואל משה לשבת את האיש", כאשר ברח מאחיו אשר במצרים ללא שום תקווה שאי פעם יוכל לחזור. תודעת הניתוק משורשיו שחש בתקופה זו, באה לידי ביטוי בשם שהעניק לבנו הבכור.

9. שמות ב', כ"ב:

"ויקרא את שמו גרשום כי אמר גר הייתי בארץ נכריה" על לידת בנו השני של משה, מבשרת לנו התורה רק לאחר מראה הסנה (עייני שמות ד', כ'). מסתבר, אם כן, שאליעזר נולד אחרי שהקדוש ברוך הוא התגלה אל משה בסנה, הציג את עצמו כ"א-לוהי אביך" ושלח אותו למצרים להוציא את בני ישראל. מיד לאחר התגלות זו התחילה תקופה חדשה בחיי משה, תקופה של תקווה ושליחות.

בתקופה זו, משה יכול היה להסתכל על תולדות חייו באור חדש. כעת הוא יכול להבין כיצד לידתו, מעשה התיבה, לקיחתו על ידי בת פרעה, הנקתו על ידי אמו ועוד היו חלק מתוכנית א-לוהית. כעת, משה יכול להבין שיד הקדוש ברוך הוא, א-לוהי אביו, היתה מעורבת כל הזמן על מנת שיהיה ראוי לשליחות החשובה העומדת בפניו. רק אחרי הסנה, משה היה מסוגל לקרוא לבנו השני אליעזר (שמות י"ח, ד'):

"כי א-להי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה"

בהמשך, מתארת התורה אירוע שקרה למשפחת משה בדרכו למצרים.

10. שמות ד', כ"ד-כ"ו:

"ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו: ותקח צפורה צר ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי

לצאצאי אליעזר. בעוד יהונתן בן גרשום בן משה מדרדר לעבודה זרה, על ידי בני רחביה בן אליעזר בן משה, אשר רבו למעלה, מתקיים במשה "ואעשה אותך לגוי גדול". ונשאלת השאלה: מה הגורם להבדל תהומי זה? לדעת הרב יאיר קהאן, יש לקשור הבדל זה לתקופות השונות בהן נולדו. כל אחד מילדי משה התחיל מנקודת מוצא שונה, ולכן נע במסלול אחר, מסלול שהביא כל אחד ליעד שונה.

כמובן, לכל אחד יש בחירה חופשית ויכולת להשתחרר מההשפעות הפועלות עליו. אולם בכל אופן, השפעות אלו אכן קיימות, ואם לא משתחררים מהם, הם מהווים גורם רב עוצמה על דרכו של האדם.

אם נבין בצורה מילולית את דברי המכילתא, אפשר לומר ששבועתו של משה גרמה לקלקול של צאצאי גרשום. מצד שני, יתכן שאין להבין את דברי המכילתא כהתייחסות לשבועה במובן המילולי, כי אם למציאות של ניכור וייאוש בה משה חי במשך תקופת לידתו של גרשום. עבור משה, תקופה זו הייתה תקופה של גרות בארץ נכריה, של חיים ללא שורשים. בנקודת זמן זו לא היה למשה אל מי לפנות מלבד כהן מדין. המציאות של "ויאל משה לשבת את האיש" הובילה, בסופו של דבר, ל"ויאל הלוי לשבת את האיש".

בשולי הדברים יש לציין, שעל פי דברי הימים בנו של גרשום בן משה נקרא שבואל (דברי הימים א' כ"ג, ט"ז).

20. ועל כך העירה הגמרא (בבא בתרא קי.):

"ושבואל בן גרשום בן מנשה נגיד על האוצרות - וכי שבואל שמו והלא יהונתן שמו, אמר רבי יוחנן ששב לא-ל בכל לבו"

21. ומסכם הרב יאיר קהאן:

ששים השנים בחייו של משה החסרים במקרא, היו תקופה חשוכה של ניתוק מבני ישראל, בלי תקווה לחזור. ניסינו לתמוך בהצעה זו על ידי קריאה רגישה של מספר פסוקים, בנוסף לדברי חז"ל המופיעים במדרשים שונים. אם כנים הדברים, אולי זו הסיבה שאין תיעוד של שנים אלו במקרא. מן העבר השני, לאור תזה זו אנו עומדים נפעמים מהיכולת של משה להפוך את כיוון חייו בגיל שמונים באופן חד ומוחלט אחרי החזון של הסנה. יכולת זו מעידה על גדלותו הנפשית והרוחנית של משה רבנו, אב כל הנביאים.

14. דברי הימים א' כ"ג, י"ד:

"ומשה איש הא-להים בניו יקראו על שבט לוי"

אם בני משה היו משבט לוי, מדוע היו צריכים להיקרא על השבט? נקודה זו יכולה לסייע לטענה שנולדו טרם התגיירה ציפורה.

בכל אופן, הבה נבדוק את המשך דרכם של גרשום ואליעזר, כפי שמופיע מאוחר יותר בתנ"ך. ספר שופטים מספר על איש מבית לוי שהיה לכהן לפסל מיכה, ושמו יהונתן בן גרשום בן מנשה.

15. שופטים י"ח, ל':

"ויקומו להם בני דן את הפסל ויהונתן בן גרשם בן מ/נ/שה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ"

על פי המסורה, הנו"ן ב"מנשה" קטנה משאר האותיות. בכך, יש רמז לכך שהכהן לפסל היה הבן של גרשום, נכדו של משה.

16. כפי שלמדנו בגמרא (בבא בתרא קט.):

"וכי בן מנשה הוא? והלא בן משה הוא, דכתיב בני משה גרשם ואליעזר, אלא מתוך שעשה מעשה מנשה - תלאו הכתוב במנשה"

בנוסף לנתון זה, ניתן למצוא במקרא עוד מספר רמזים על הקשר בין כהן פסל מיכה למשה. מבחינתנו, הרמז החשוב ביותר הוא הפסוק.

17. שופטים י"ז, י"א:

"ויואל הלוי לשבת את האיש"

פסוק זה הוא שיקוף של הפסוק העוסק בשיבת משה במדין כאשר גרשום נולד (ראה שמות ב', כ"א-כ"ב).

18. גרשום ואליעזר מופיעים בצורה מפורשת בדברי

הימים (דברה"י כ"ג, ט"ו-י"ז):

"בני משה גרשום ואליעזר: בני גרשום שבואל הראש: ויהיו בני אליעזר רחביה הראש ולא היה לאליעזר בנים אחרים ובני רחביה רבו למעלה"

19. כך למדנו בגמרא (ברכות ז.):

"ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה, אפילו על תנאי, לא חזר בו. מנא לן (מהיכן לנו)? ממש רבינו, שנאמר הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום' אף על גב (למרות) דבעא (שביקש) משה רחמי עלה דמלתא (על הדבר) ובטלה, אפילו הכי (למרות זאת) אוקמה (העמיד את הדבר) בזרעיה, שנאמר בני משה גרשום ואליעזר. ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו'. ותני רב יוסף למעלה מששים רבוא, אתיא רביה רביה, כתיב הכא רבו למעלה, וכתיב התם ובני ישראל פרו וישרצו וירבו"

[ועיין גם תרגום המיוחס ליהונתן דברי הימים א' ב', נ"ה] כלומר אנו רואים שיש הבדל תהומי בין הדרך בה חז"ל מתייחסים לצאצאי גרשום, לבין הדרך בה מתייחסים